

Розділ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ПЕДАГОГІЧНОЇ ТВОРЧОСТІ, МАЙСТЕРНОСТІ, ПРОФЕСІОНАЛІЗМУ

УДК 378-057.87:372.813:008

© 2011

Авхутська С.О.

ПОЛІКУЛЬТУРНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ ЯК НЕОБХІДНА СКЛАДОВА ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНЬОГО УЧИТЕЛЯ

Постановка проблеми у загальному вигляді... Згідно рекомендацій Ради Європи полікультурні компетенції розглядаються як головний засіб орієнтації в сучасному плюралістичному суспільстві. Отже, формування цих компетенцій є важливим завданням освіти взагалі і вищої педагогічної освіти зокрема, тому що насамперед учитель формує і розвиває в учнів якості культурологічного спрямування, на яких наголошується в державних документах (Конституція України, Концепція громадянського виховання, Національна доктрина розвитку освіти та ін.).

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми... Аналіз наукової літератури, офіційних документів дав підстави свідчити, що компетентнісний підхід до професійної підготовки майбутнього фахівця будь-якої галузі є пріоритетним шляхом модернізації освітньої сфери. Хоча останнім часом педагоги та психологи спрямовували свої зусилля на оновлення і пошук шляхів формування професійної компетентності педагогів (С.Гончаренко, Л.Мітіна, А.Маркова, І.Зязюн, О.Семенов, М.Лук'янова, І.Єрмаков, О.Овчарук, Н.Мойсеюк, Н.Кузьміна та ін.), однак культурологічний аспект професійної діяльності вчителів, що характеризується поняттям "полікультурна компетентність", є недостатньо вивченим і розробленим у вітчизняній науці.

В останнє п'ятиріччя певним внеском у дослідження проблеми полікультурної компетентності є низка дисертаційних робіт російських (Л.Данилова, І.Васютенкова, Е.Щеглова, Т.Гур'янова) та українських (Л.Гончаренко, Л.Воротняк, Л.Перетяга) дослідників, тоді як робіт з формування полікультурної компетентності майбутніх учителів в стінах педагогічних вузів, обмаль.

Формулювання цілей статті... У межах статті ми поставили за мету здійснити теоретичний аналіз проблеми полікультурної компетентності як складової професійної компетентності майбутнього учителя, що розглядається як теоретична і практична готовність до здійснення професійних функцій в умовах багатокультурного суспільства.

Відповідно до мети конкретизовано завдання: з'ясувати зміст понять: "компетенція" і "компетентність", "професійна компетентність учителя" і "полікультурна компетентність учителя", "полікультурна компетентність майбутнього педагога"; встановити взаємозв'язок та взаємозалежність зазначених дефініцій.

Виклад основного матеріалу дослідження... На підставі аналізу праць науковців (Н.Бібік, О.Пометун, А.Хуторський, О.Овчарук, В.Кальней, І.Зимня, А.Маркова та ін.) встановлено, що саме сформована в процесі професійної підготовки компетентність є чинником професійного та особистісного розвитку фахівця, що допомагає йому ефективно вирішувати різноманітні завдання в професійній діяльності. Феномен компетентності доречно аналізувати в рамках компетентнісного підходу, що передбачає спрямованість освітнього процесу на формування і розвиток ключових, загальногалузевих і предметних компетентностей особистості. До ключових компетентностей можна віднести такі, які застосовуються в різноманітних життєвих ситуаціях, а саме це особистісна (індивідуальна), компетентність саморозвитку та самоосвіти, навчально-пізнавальна, інформаційна, інтелектуальна, загальнокультурна, комунікативна, соціальна (політична, громадянська), професійна та полікультурна компетентності [6, с.139].

Збагнути сутність поняття "полікультурна компетентність" неможливо без аналізу категорії компетентності як професійно значущої інтегративної якості особистості. Ми не будемо детально аналізувати всі існуючі визначення компетентності, але зупинимося на тих принципово важливих її аспектах, які тією чи іншою мірою пов'язані із полікультурною компетентністю як складовою професійної компетентності майбутніх учителів.

Слід зазначити, що в педагогічній науці одночасно вживаються два терміни: "компетенція" і "компетентність". Глумачний словник В.Бусела подає досить схожі визначення цих понять: *компетенція* – 1) добра обізнаність із чим-небудь; 2) коло повноважень якої-небудь організації, установи чи особи; *компетентність* – властивість за значенням компетентний; *компетентний* – 1) який має достатні знання в якій-небудь галузі, який з чим-небудь добре обізнаний, тямущий; який ґрунтується на знанні, кваліфікований; 2) який має певні повноваження, повноправний, повновладний [4, с. 445].

Обидва терміни походять з латинської мови і мають у своїй основі один і той же словотвірний корінь: *compe-te*, від якого походить "*competentia*" (*компетенція*) – узгодженість, відповідність та *compe-to* (*компетентність*) – відповідати, бути годящим, здатним [2].

Отже, в науково-педагогічній літературі існують кілька точок зору на співвідношення понять “компетенція” та “компетентність”: одні науковці вважають їх синонімами (О.Зеєр), другі розглядають компетенції як складові компетентності (К.Ахіяров, І.Перестороніна), треті схилиються на думку, що компетенція – коло повноважень певної особи, а компетентність – узагальнена здатність особистості до діяльності (А.Хуторський, О.Пометун, І.Єрмаков) [8]. Існують і інші погляди на дану проблему, а саме компетенція розглядається як потенційна і необхідна основа для формування й розвитку компетентності.

Ми приєднуємось до думки науковців, які вважають, що змішування термінів “компетенція” і “компетентність” є не зовсім правомірним, оскільки кожне з них має своє смислове навантаження, але водночас вони виступають взаємопов’язаними науковими одиницями.

В нашому дослідженні ми розуміємо *компетенцію* як сукупність теоретичних знань, практичних навичок та вмінь, здібностей та досвіду в певній сфері, характерних особистісних якостей, які визначають здатність індивіда до активного виконання діяльності.

Компетентність розглядаємо як професійну якість особистості, рівень володіння суб’єктом відповідною компетенцією, як характеристику власне самого суб’єкта, що демонструє його рівень володіння цим потенціалом і містить особистісне ставлення суб’єкта до предмета діяльності. Тобто компетентність – це характеристика, що надається людині в результаті оцінки ефективності її дій; це можливість встановлення зв’язку між знаннями та ситуацією.

Важливою для нашого дослідження є *професійна компетентність учителя* як сукупність професійно-педагогічних компетенцій, що забезпечують готовність до професійної діяльності та подальшому професійному зростанню. В науково-педагогічній літературі існують такі погляди на професійну компетентність учителя:

- професійна компетентність учителя передбачає наявність професійних знань, умінь, навичок і досвіду їх застосування в практичній діяльності та включає методологічну, психолого-педагогічну, спеціально-предметну, методичну складові (Л.Сохань);

- це діяльнісний аспект педагога, пов’язаний з вмінням організувати самостійну творчу діяльність учнів з метою оволодіння навчальним матеріалом, організації такого середовища, коли учні сприймають цілі навчання як свої власні (Р.Ісламшин);

- це здатність і можливість здійснювати професійну освітню діяльність на відповідному рівні кваліфікації (Л.Шишлова) [3, с. 32].

У державних документах, які відображають освітньо-кваліфікаційні характеристики випускників педагогічних вузів, компетентність розглядається з кількох позицій: як готовність майбутнього учителя виконувати свої професійні обов’язки відповідно до сучасних вимог теорії й практики, як знання та досвід діяльності в педагогічній галузі та як обізнаність молодого вчителя в педагогічній галузі.

Сучасна соціокультурна ситуація в Україні висуває нові вимоги до професійної підготовки майбутніх учителів, які повинні насамперед стати компетентно-мобільними фахівцями, здатними ефективно працювати в різних умовах, в тому числі в умовах полікультурного середовища, що значно збільшить можливості їх працевлаштування. Майбутній педагог, який сам володіє життєвими (ключовими) компетентностями і водночас є професіоналом своєї справи, здатний формувати та розвивати ці компетенції і у школярів, що допоможе їм стати повноправними суб’єктами сучасного життя.

Слід зазначити, що вченими досліджуються і інші, крім полікультурної, компетенції, пов’язані із життям в багатокультурному та багатонаціональному просторі, а саме: інтеркультурна, соціокультурна, країнознавча, культурознавча, соціолінгвістична та ін. Але полікультурна компетентність включає характеристики всіх вищезгаданих компетенцій і є предметом дослідження західних (Д.Бенкс, А.Фернхем, П.Фрер [9] та ін.), російських (Л.Данилова, І.Васютенкова, Е.Щеглова, Т.Гур’янова, Е.Милосердова та ін.) та вітчизняних (Р.Агадуллін, В.Кузьменко, Л.Гончаренко, Л.Воротняк, К.Юр’єва, Л.Голік та ін.) вчених.

Для нашого дослідження важливим є взаємозв’язок ключових та професійної компетентностей учителя, що допоможе працівнику освіти професійно здійснювати діяльність у сучасних соціокультурних умовах (робота в багатокультурному середовищі, етнічні та соціально-економічні особливості регіонів країни, необхідність формування полікультурних компетенцій в учнів). Ми приєднуємося до думки багатьох дослідників, які вважають, що зміст полікультурної компетентності учителя пов’язаний із структурою змісту полікультурної освіти, що активно запроваджується в навчально-виховний процес і має такий вигляд:

- розвиток соціокультурної ідентифікації молоді як умова розуміння і входження в полікультурне середовище;

- опанування основними поняттями, що визначають розмаїття світу;

- виховання позитивного ставлення до розмаїття культур;

- формування вмінь і навичок взаємодії носіїв різних культур на основі толерантності та взаєморозуміння

[1, с. 24].

Отже, зміст навчально-виховного процесу школи, в якому знаходять своє відображення ідеї полікультурної освіти та виховання, вимагає необхідної умови – формування полікультурної компетентності учителів як складової їх професійної компетентності. В.Кузьменко, Л.Гончаренко вважають, що полікультурна компетентність педагога – це не лише здатність до життєдіяльності в багатокультурному середовищі, а ще й теоретична та практична готовність до здійснення професійної діяльності в такому суспільстві, яка ґрунтується на поєднанні синтезованих знань з полікультурності, умінь використовувати свої знання на практиці та професійно значущих особистісних якостях [5, с. 49].

Ядром полікультурної компетентності учителя є база знань, що містить: усвідомлення необхідності вивчення проблем полікультурності; знання, які допоможуть збагнути досвід та культурні характеристики етнічних груп, що населяють певну територію; знання, що допоможуть сформуванню гнучкий підхід до сприйняття національних та культурних норм, усвідомлення недопустимості расизму та дискримінації.

Щодо вмінь використовувати знання на практиці, то вони базуються на здатності педагога пов'язувати зміст дисципліни, яку викладає, із проблемами полікультурності (причому гуманітарні предмети мають набагато більше тем, пов'язаних із полікультурністю, ніж природничо-математичні: наприклад, історична наука має величезний фактичний матеріал, що сприяє усвідомленню процесів становлення і розвитку полікультурного середовища, саме дана наука при вивченні етнокультурних спільнот надає важливого значення процесам їх становлення у часі і просторі). Водночас, полікультурно компетентний учитель в своїй діяльності має добирати методи, форми, прийоми, що сприятимуть атмосфері співробітництва і поваги з метою підвищення інтересу учнів до знань, які учитель їм передає [5, с. 51].

До професійно значущих якостей полікультурно компетентного педагога варто віднести: творче ставлення до професійної діяльності (що передбачає наявність у вчителів творчого та креативного мислення і допомагає вчителю виробити в собі низку вмінь, наприклад, бачити різні варіанти вирішення однієї й тієї ж проблеми); прагнення до новаторства на базі сучасних наукових знань (що допоможе освітянину набутий із багатокультурності досвід адаптувати до свого середовища, віднайти саме ті технології, які стануть дієвими в умовах українського суспільства); гуманістичний характер спілкування з учнями (сприйняття, повага думки учня, уміння через спілкування встановлювати психологічний контакт, комунікабельність, здатність до співробітництва, емпатійність, толерантність); усвідомлення себе носієм національної культури і полікультурності, посередником між культурою і освітою (передбачає знання учителем рідної мови, культури, історії свого народу та тих, що живуть поруч, розуміння взаємодії та взаємозв'язку між культурними групами; усвідомлення педагогом важливості національного й полікультурного для розвитку особистості) [5, с. 49].

І.Васютенкова обґрунтовує власну думку на полікультурну компетентність учителя, спираючись на культурологічний підхід, що в якості мети і результату освіти розглядає формування “людини культури”. На думку дослідниці, полікультурна компетентність учителя – це:

- інтегративна характеристика рівня професіоналізму, що свідчить про здатність і готовність педагога здійснювати виховання “людини культури”;
- система якостей, що допомагає учителю орієнтуватися в культурних відносинах рідної та іншомовних країн;
- рівень професійної й культурологічної освіченості, досвід і здібності педагога, здатність до самоосвіти, потенціал з формування полікультурної гуманістичної картини світу;
- складається із професійного, особистісного та культурологічного компонентів, серед яких останній, на думку дослідниці, є найменш розробленим в педагогічній теорії [3, с. 42].

Висновки... Підсумовуючи викладене зроблено висновки:

1. Науковий аналіз категорій “компетенція” та “компетентність” дав підстави свідчити, що дослідниками визнається психічна природа компетентності, що є більш загальним поняттям по відношенню до компетенції, але водночас обидва терміни мають відношення до професійної діяльності високого рівня.

2. Враховуючи соціокультурний та культурологічний контексти професійної педагогічної діяльності, можна зробити висновок, що рівень професіоналізму учителя визначається ступенем сформованості його полікультурної компетентності як умови реалізації полікультурної освіти та виховання.

3. Під полікультурною компетентністю майбутнього *учителя* розуміємо професійно значущу інтегративну якість особистості студента, системне новоутворення, що забезпечує мотиви пізнання і прийняття загального і специфічного в кожній із культур як цінності, знання законів та способів життєдіяльності в полікультурному середовищі та вміння їх використовувати на практиці виховання майбутнього учня як “людини культури”.

Перспективи подальших досліджень полягають у вивченні і з'ясуванні педагогічних умов ефективного формування полікультурної компетентності у процесі професійної підготовки майбутніх учителів історії.

Література

1. Агадуллін Р.Р. Полікультурна освіта: методолого-теоретичний аспект / Р.Р.Агадуллін // Педагогіка і психологія / гол. ред. В.Г.Кремель. – К.: «Педагогічна преса», 2004. – № 3. – С. 18-29.

2. Бибик С.П. Словник іншомовних слів : Тлумачення, словотворення та слововживання: Близько 35 000 слів і словосполучень / С.П.Бибик, Г.М.Сюта // (ред.) С.Я. Єрмоленко. – Х. : Фоліо, 2006. – 623 с.
3. Васютенкова И.В. Развитие поликультурной компетентности учителя в условиях последипломного педагогического образования : дис. ... канд. пед. наук : спец. 13.00.08 / Васютенкова Инна Викторовна. – Санкт-Петербург, 2006. – 160 с.
4. Великий тлумачний словник сучасної української мови / [укл. і гол. ред. В. Т. Бусел]. – К. – Ірпінь : ВТФ «Перун», 2004. – 1440 с.
5. Кузьменко В.В. Формування полікультурної компетентності вчителів загальноосвітньої школи : навчальний посібник / В.В.Кузьменко, Л.А.Гончаренко. – Херсон : РІПО, 2006. – 92 с.
6. Селевко Г.К. Компетентности и их классификация / Г.К. Селевко // Народное образование / гл. ред. А.М.Кушнир. – М. : «Педагогика», 2004. – № 4. – С.138-143.
7. Сенько Ю.В. Гуманитарные основы педагогического образования: Курс лекций : учебное пособие для студентов высш. пед. учебн. завед. / Ю.В. Сенько. – М. : Академия, 2000. – 240 с.
8. Хуторской А. Ключевые компетенции как результат личностно-ориентированной парадигмы образования / А. Хуторской // Народное образование. – М. : «Педагогика». – 2003. – №2. – С. 58-64.
9. Freire P. The Politics of Education: Culture, Power and Liberation / P. Freire. – South Hadley : MA : Bergin and Garvey, 1992. – 111 p.

Анотація

У статті здійснено теоретичний аналіз проблеми полікультурної компетентності як необхідної складової професійної компетентності майбутнього учителя. Розкрито сутність полікультурної компетентності учителя як теоретичної і практичної готовності до здійснення професійних функцій в умовах багатокультурного суспільства.

Аннотация

Статья посвящена проблеме поликультурной компетентности как составляющей профессиональной компетентности будущего учителя. Раскрывается сущность поликультурной компетентности учителя как теоретической и практической готовности к осуществлению профессиональных функций в условиях поликультурного общества.

Summary

The article deals with problem of the multicultural competence which is a necessary component of the professional competence of future teacher. The multicultural competence of the teacher is examined as a theoretical and practical preparedness to professional activity in multicultural society.

Ключові слова: компетенція, компетентність, професійна компетентність учителя, полікультурна компетентність учителя, полікультурна компетентність майбутнього педагога.

Ключевые слова: компетенция, компетентность, профессиональная компетентность учителя, поликультурная компетентность учителя, поликультурная компетентность будущего педагога.

Key words: competency(e), professional competence of the teacher, multicultural competence of the teacher, multicultural competence of future teacher.

Подано до редакції 09.03.2011.

Рекомендовано до друку докт.пед.наук, проф. Михайличенко О.В.

УДК 37.011

© 2011.....

..... Анніснкова І.П.

ТЕОРЕТИЧНА МОДЕЛЬ СИСТЕМИ МОНІТОРИНГУ У ВНЗ

Постановка проблеми у загальному вигляді... У всьому світі освіта розглядається як ключовий фактор стабільного розвитку держави. Якість вищої освіти грає ключову роль у створенні єдиного Європейського освітнього простору, тому вона стає центральною в освітній політиці України. Якість освіти визначається не тільки обсягом знань, але й параметрами особистісного, світоглядного, громадянського розвитку, при цьому проблема якості освітнього процесу розглядається з позицій загальнолюдської і соціальної цінності освіти. Саме ці чинники актуалізують проблему управління якістю освіти у вищому навчальному закладі. Моніторинг є складовою управління якістю освіти.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми... У мінливих умовах функціонування різних систем засобом подолання нестачі інформації при прийнятті управлінських рішень стає моніторинг, який полягає в постійному відстеженні об'єкта управлінської діяльності, аналізі його стану й зіставленні із заданими еталонами або цілями, прогнозуванні можливих змін станів об'єкта з метою надання управлінських впливів, спрямованих на поліпшення якості об'єкта. Застосування моніторингу в різних сферах діяльності аналізується в роботах Є.Г.Антосенкова, А.А.Ахмадеева, А.І.Бичкова, І.В.Вавілова,